

УДК 392.31(091)

Белінська Л. – співробітник  
Львівського НУ ім. І.Франка

## ІСТОРИЧНІ ОБСТАВИНИ ЯК ЗАСІБ ДЕФОРМАЦІЇ РОДИННОЇ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ ПОЧАТКУ ХХ СТ.

В усіх суспільних негараздах, за будь-яких політичних умов родина була і є могутнім бастионом, оберегом людської душі протягом усіх часів. «Це відбувається тому, що людині, при всіх успіхах цивілізації, важко забути, що у неї є батьки, діти і що впродовж всього життя вона пов'язана родинними зв'язками і що родина є зовсім не випадковим явищем, а щось у людському житті та й у всьому природному житті, вельми глибоким та невикорінним», – писав О.Лосев [5; 25].

Українці за віки сформулювали кодекс родинних цінностей, якими можна пишатися: подружня вірність; піклування батьків про дітей та дітей про батьків і старших у сім'ї; пошана до предків, догляд за їхніми могилами; взаємна любов і повага; злагода та довір'я між членами сім'ї; відповідальність за інших членів сім'ї; здоровий спосіб життя; дотримання прадавніх народних звичаїв, охорона традицій; гостинність; багатодітність тощо. Ці родинні цінності віддзеркалює менталітет нації.

Через трагічні події української історії початку ХХ ст., Першу світову війну, репресії 20-30-х років відбулася деформація традицій української родини. Радянська влада насаджувала чужі цінності, що призвело до денаціоналізації та уніфікації української культури; була порушена тяглість народних традицій, перерваний природний розвиток української традиційної культури. Наслідки цього наше суспільство відчуває і сьогодні, адже багато сімейних традицій загубилося, забулися, втратили зміст, змінилися пріоритети виховання. Тому буде актуальним звернутися до питання збереження родинної традиції, національного і патріотичного виховання у родині.

Родинна традиція, створена народом, є символічним капіталом, що передається з покоління в покоління, тобто виконує комунікативну і пізнавальну функцію. Крім того, вона виконує низку інших функцій: ідентифікаційну, дидактичну, відтворюючу, захисну, об'єднавчу, онтологічну, стабілізуючу, компенсаційну та виховну. Домінуючою, на нашу думку, є виховна. Адже саме родина формує патріотичну, освічену, виховану, жертвовну людину. У Галичині такого гатунку виховання отримували у греко-католицьких священицьких родин. Дослідження кращих родинних традицій галицьких священицьких родів початку ХХ ст. є особливо цінним, адже більшість патріотів-галичан початку цієї доби походили з священицьких родин. Виховання «з дому» допомогло вистояти після поразки Визвольних змагань, в умовах тоталітарного терору, поважати вагу людського життя, залишалися патріотами і борцями за свободу.

Однією з родин, що заслуговують на увагу дослідників, є славний рід Паліївих. Найбільш відоме широкому загалу ім'я Дмитра Паліїва. Про нього написані монографії, спогади, статті і дисертації. До відомих імен цієї родини належить також Кекилія (Цьопа) Паліїв – найменша сестра, знана діячка пластового руху у Німеччині і Канаді.

Нашим завданням буде донести до українців історію старшого брата Омеляна Паліїва, доля якого невідома широкому українському загалу і є чи не найтрагічнішою.

Омелян народився у родині о.Івана та Сидори Паліїв із Навроцьких 1888 р. у с. Звенигородці, біля Калуша. Після закінчення гімназії у Станіславові, як багато синів галицьких українських священиків, хлопець 1906 р. вступив на правничий факультет Львівського університету. Це було родинною традицією галичан початку ХХ ст. – дати дітям добру освіту, зокрема правничу. Навчання в університеті у Львові не було спокійним, бо саме тоді галицькі українці почали домагатися права на український університет. Апогеєм боротьба за університет у досягла під час навчання у ньому О.Паліїва. Українські студенти

вимагали рівноправного становища української мови з польською. Оскільки у цьому було відмовлено, то вирішили «оставити тактику з меморіалами та петиціями і вжити крайніх методів боротьби за свої права, щоби на кінець заставити відповідні круги серйозно подумати про цю справу й остаточно її вирішити» [8]. 2 березня 1906 р. в університеті відбулися барикадні бої, 1 липня 1910 р. у польсько-українській сутичці отримав вогнепальне поранення Р.Леонтович і А.Коцко, який невдовзі помер. Польська поліція арештувала 128 українців, серед них і О.Паліїва. Під загрозою стало навчання, однак університет Омелян все ж закінчив 1911 р. Навчання в університеті, революційні події в його стінах, спілкування з товаришами, які згодом склали окрасу політично активної галицької еліти – сформувало О.Паліїва патріотично переконаним захисником українства.

1911 р. О.Паліїва забрали до австрійського війська. Він служив у 24 піхотному полку, що мав давню історію і був пов'язаний з галицькими українцями. О.Паліїв дослужився до обер-лейтенанта [1]. Кар'єра військового не надто вабила, однак вагу офіцерського вишколу хлопець оцінив згодом. О.Паліїв, як і всі рекрути з освітою, пройшов однорічний курс економічних студій – так званий *Abiturientenkurs* у Відні, де стояв 24 п.п. Економічна освіта була надзвичайно важливою для українців і стала в нагоді. 1913 р. О.Паліїв повернувся до Львова, щоб завершити свої правничі студії захистом докторату. Одночасно працював у адвокатській канцелярії у Львові, потім переїхав до Калуша на працю у відомого адвоката д-ра А.Косса.

Мирне, повне надій, праці життя перервав вибух Першої світової війни. Як і всі галицькі українські родини, родина Паліївих провела на війну до австрійського війська двох синів, а третій, Дмитро, добровільно зголосився до Українських Січових Стрільців.

Основним способом спілкування з рідними стало листування, бо короткі зустрічі були рідкістю, а часом неможливими взагалі. Мати чекала від синів листів, до яких було особливе ставлення. Їх у родині Паліївих традиційно зберігали на великому родинному столі, під обрусом. Коли охоплювала тривога за синів, які довго не писали, мати читала листи попередні, ніби щойно отримані.

Війна закінчилася розпадом Австро-Угорщини і на її теренах кожен народ хотів побудувати власну незалежну державу. Осередком боротьби за незалежну українську державу на західноукраїнських теренах став Львів. Однак інші міста краю теж приєдналися до Листопадового зриву. Героєм Листопадових днів у Львові був Дмитро Паліїв. Його старший брат Омелян перебирав владу в українські руки у Коломиї.

Під тиском ворога УГА відступила за Збруч. Там опинилися всі три брати Паліїви. Їм пощастило навіть побачитися у тій завірюсі переїздів і боїв 1919 р. у Вінниці, яка стала центром українського життя. Василь писав: «вертаючись з полону, зустрівся у Жмеринці з Мільком. І це була остання наша з ним зустріч. Із Жмеринки поїхав я до Вінниці, де Дмитро був ад'ютантом ген. М.Тарнавського. Там дістав я призначення до скорострільного відділу. Але це вже була агонія УГА. Лютий тиф положив половину нашого війська. Відтак польський полон і втеча з полону на Чехословаччину» [3; 346].

Ситуація, в якій опинилася Галицька Армія на Наддніпрянській Україні, була критичною. Єдиним виходом у 1920 р. для УГА, що опинилася в оточенні Червоної армії, було прийняти її позицію. Метою командування УГА було зберегти життя найбільшій кількості галичан, які масово гинули від тифу, хвороб, голоду.

Найбільш об'єктивно про ті часи пише у своїх спогадах Н.Гірняк: «З наявних у Вінниці старшин зорганізувався Революційний Комітет УГА, який мав опікуватися долею залишених на місцях стрільців і установ УГА. До складу цього комітету входили: д-р Гр. Давид – голова, д-р Никифор Гірняк – заступник голови, І.Курах, М.Опока, д-р О.Паліїв (брат чотаря Дмитра), доктор М.Козоріс, А.Музичка, Фр. Кондрацький, М.Дідуник, Мих. Балицький, В.Чайківський і М.Угрин-Безгрішний, Ст. Шухевич, І.Рогульський. Під контролем Вінницького ревкому були всі частини УГА з установами (коморами й лічницями), які залишилися в районі Вінниця-Хмельник-Жмеринка-Браїлів-Гнівань-Вороновичі-Немирів і

далі на схід» [2].

У липні 1920 р., унаслідок наступу військ Червоної армії, в Галичині більшовицький режим створив Галицьку Соціалістичну Радянську Республіку та її уряд – Революційний комітет (Галревком) на чолі з В.Затонським. Першими його членами, крім голови, були М.Баран, Ф.Конар (Палашук), М.Левицький, К.Литвинович, І.Немоловський, М.Гаврилів (комісар освіти), М.Козоріс (комісар судових справ), І.Сіак (секретар ради комісарів), О.Паліїв.

Н.Гірняк згадував: «Д-р Омелян Паліїв, комісар військових справ, літ коло 34. До війни був членом радикальної партії, у Вінниці 1919-20 р. став «про око» комуністом. Був українським патріотом, належав до нашого опозиційного гуртка. В прилюдних виступах мусив, звичайно, вдавати комуніста, прихильника радвлади. ...Обережність Паліїва в прилюдних виступах була в ті часи конечна, в атмосфері постійного шпіонажу й провокації, коли в наше коло проникали таємні агенти ЧК. Большевики розвинули свою систему шпіонажу й провокації до свого роду мистецтва. Тому нічого дивного, що люди в таких умовах втрачають почуття власної гідності. Життя в таких умовах стає нестерпним» [2]. У Галревкомі діяв таємний гурток, завданням якого було визволення старшин УГА, УСС з табору Кожухів. «Омелян Паліїв був особисто в Кожухові й говорив з тими старшинами. Паліїв визволив багатьох старшин з Кожухова, які прибули до Тернополя й працювали там в адміністрації», згадував Н.Гірняк [2; 60].

З 1925 р. родина О.Паліїва жила у Москві. Від військових справ він відійшов і працював економістом Росшвейпобуту.

Єдиним доступним способом підтримувати стосунки з рідними у Галичині було листування. У листі до Дмитра Омелян пише про побут у Москві: «Дітей я видворив на село після того, як вони побули місяць в лагері і будуть на селі до 15 вересня, тобто до початку школи. Я дістав відпустку (1 місяць), жду приїзду Марусі і маємо їхати на три неділі до дітей (я поки що на старій службі)» [6]. Мав Омелян прохання до Дмитра суто побутового характеру. «Купи, Дмитре, одну пару дамських темно-жовтих черевиків, 37 або 38 розміру – на французькому або англійському обцасі (зависить які поняття – «мода») з гострими шпідцями. Це для дружини, а для мене одну пару темно-жовтих черевиків мужеських – на низьких обцасах і з гострими шпідцями. У нас це коштує 30 рублів – 15 доларів, а у Вас, певно, у 3 рази дешевше. І ще пару мештів для Марусі. Чорних лакованих, на низькому французькому обцасі (модні) тепер з гострими шпідцями. Адреса: Москва, Большая Лубянка пр. 1, кв. 2. Е.И. Палиеву.

У нас в цьому році знаменитий урожай. Сподіваємось, що життя покращає. Пишіть. Цілую всіх. Москва. 21 серпня 1925 р.» [6]. Лист свідчить про щасливе життя людини, яка щаслива в родинному колі, має працю, дочекалася заслуженої відпустки. Жодної загрози сімейній ідилії у листі з Москви не відчувається.

Однак плани радянської влади щодо колишніх галичан були жорстокими. Українізація в УСРР середини 20-х років привабила на радянський бік низку діячів української ЗУНРівської політичної еміграції, які вирішили присвятити себе справі Української радянської держави. Серед них були М.Лозинський, колишній заступник державного секретаря ЗУНР у закордонних справах; С.Вітик – провідний діяч західноукраїнського робітничого руху, один з лідерів УСДП, член Української Національної Ради; Г.Косак – військовий діяч ЗУНР, один з командуючих УСС та ін. Лише за 1921-1922 рр. до Радянської України з Польщі виїхали понад 80 тис. військовополонених, біженців, військових емігрантів. У грудні 1924 р. із Праги до Харкова прибули 200 старшин Галицької армії, а через півроку – ще одна група, в складі якої був М.Ірчан. За деякими даними, з чеських таборів у Радянську Україну виїхало кілька тисяч галичан. Уряд республіки забезпечив їх місцем проживання, працевлаштував. Значна їх частина влилася у червоноармійські лави.

Відверту радянську позицію зайняли еміграційний уряд Є.Петрушевича і впливова частина УНДО. Активну участь у процесі українського національного відродження брали

талановиті письменники-галичани: М.Ірчан, В.Бобинський, М.Козоріз, В.Атаманюк, І.Ткачук та ін. М.Дацків і Л.Курбас очолили Харківський театр «Березіль», на сцені якого виступали актори М.Крушельницький, О.Рубчук, Й.Гірняк, А.Бучма, В.Блавацький [7]. Проте, захоплення радянським політичним життям тривало не довго. В першій половині 1927 р. більшість членів КПЗУ було звинувачено в націоналізмі у зв'язку з оцінкою діяльності наркома освіти України О.Шумського.

З ініціативи Л.Кагановича в Радянській Україні почали згортати політику українізації, а будь-які прояви національної гордості ототожнювали з націоналізмом. Наступ на так звані націоналістичні ухили в Радянській Україні посилювався на початку 1928 р. Галичанам були висунуті безглузді звинувачення в належності до міфічних організацій, які ніби готували інтервенцію Польщі і Німеччини проти СРСР. Сотні галичан заслали на Соловки. Там загинули М.Ірчан, Л.Курбас, М.Лозинський, М.Заячківський, М.Козоріз, О.Букшований, родина Крушельницьких, М.Чайківський, І.Цяпка, Ф.Палащук та ін. Решта, що переїхали до СРСР на постійне проживання, були приречені й підпадали під арешт під час відповідних кампаній [7].

О.Паліїв на початку 1930-х років перебрався до Саратова, працював економістом в обласній базі Росшвейпобуту. Прагнув звичайного мирного життя і людського щастя. Однак більшовицька репресивна машина про нього не забула. Члени Управління НКВС у Саратовській області 7 листопада 1937 р. його арештували, звинувачуючи у шпигунстві. Методи роботи НКВД, якими добивалися зізнання, відомі. Як любив повторювати прокурор СРСР Вишинський, «признание – царица дознания». Вирок був винесений постановою Комісії НКВС СРСР і Прокурора СРСР 4 січня 1938 р. – вища міра покарання. 18 січня 1938 року без суду та слідства О.Паліїва розстріляли. Доля рідних Омеляна Паліїва невтішна, після арешту дружину Марію і двох донечок вивезли до Казахстану. Через пару років їм повідомили, що О.Паліїв помер у Саратовській в'язниці від паралічу серця. До Львова родина Паліївих повернулася лише 1945 р.

Омеляна Палієва реабілітовано посмертно 11 вересня 1958 р. Верховним судом СРСР. Про це його рідні так і не дізналися. Дружина померла 1962 р. Вона шукали контактів з іншими членами великої родини Паліївих. Донька Надя написала 1964 р. листа до сестри Омеляна – тітки Цьопи, радіючи, що нарешті контакт налагодився. Н.Паліїва писала про батька: «це була чудова людина. Самовіддана для людей, своїх близьких – високо культурна, благородна, чесна. Це була жива енциклопедія, він все знав, завжди міг порадити, допомогти. А нас, дітей і мамусю дуже любив і жалів, точно також, як і ми його дуже любили, поважали і шанували, але судьба жорстоко з ним поступила, невчасно забрала його від нас і ми всі осиротіли без нього. Я навіть не змінила своєї фамілії в пам'ять любого батька. Дуже хочеться мати знімку мого любого батька, тому, що, на жаль, не маємо його жодної фотографії» [6].

Радянська влада знала про вагу для українців родини. Психологічний прийом було цинічно застосовано у жовтні 1938 р., коли братові вже розстріляного О.Паліїва – Дмитрові, радянський консул передав листа від Омеляна. Там було прохання до брата припинити антирадянську діяльність і тим самим допомогти Омелянові та його родині. Цій психологічній атаці Д.Паліїв не піддався, розуміючи, що це радянська провокація [4; 23-24].

Таким чином, трагічні історичні обставини першої половини ХХ ст., починаючи від Першої світової війни, деформують звичний плин життя, взаємини, спілкування, родинні традиції в українській родині. Однак виховання, переконання, ідеали, любов до ближнього та повага до людського життя, закладені у батьківському домі, допомогли українцям зберегти національну ідентичність, моральні цінності та гідність.

#### Список використаної літератури

1. *Osterreichische Staatsarchiv in Wien*. Kriegsarchiv. – Krt., 1647.
2. *Гірняк Н.* Останній акт трагедії Української Галицької Армії: Спогади учасника подій за

- час від половини грудня 1919 до половини вересня 1920 року / Н.Гірняк. – Нью-Йорк, 1959. – 285 с.
3. *Паліїв Д.* Життя і діяльність. 1896-1944: Зб. праць і матеріалів / Д.Паліїв. – Львів, 2007. – 859 с.
  4. *Кутько Я.* Пекельна машина в Роттердамі / Я.Кутько. – Нью-Йорк, 1953.
  5. *Лосев А.* Філософія, міфологія, культура / А.Лосев. – М., 1991. – 402 с.
  6. *Лист Христини Паліїв-Турченко* // Архів автора.
  7. *Сеньків М.* З історії боротьби за соборність українських земель 1917-1945 / Сеньків М., Думінець І. – Дрогобич: Відродження, 1995.
  8. *Сутичка в університеті* // Земля і воля. – 1910. – Ч. 25.

### Резюме

Висвітлено ознаки української родинної традиції, її функції та роль у житті народу; показано як історичні обставини змінили ритм життя і праці галицької української сім'ї, як виховання у священицькій родині допомогло зберегти людські цінності і моральність у важких історичних перипетіях.

**Ключові слова:** родинна традиція, галицькі українці, Українська Галицька армія, репресії.

### Summary

**Belinska L.** Historical conditions as a means of the deformation of the Ukrainian family traditions at the beginning of the XX century

The article highlights the features of the Ukrainian family tradition, its function and role in people's life. Omelyan Paliiv's fate illustrates the way in which the historical conditions changed the usual rhythm of life and work of the Ukrainian Galician family; it shows how the upbringing in the priest's family helped to preserve the human values and morality in historical perplexities.

**Key words:** family tradition, Greco-Catholic priest's kin, Galician Ukrainians, Ukrainian Galician army, repressions.

*Надійшла до редакції 11.10.2012 р.*